

MEDIJŲ PLIURALIZMO STEBĖSENA SKAITMENIZACIJOS AMŽIUJE

MEDIJŲ PLIURALIZMO STEBĖSENOS
INSTRUMENTO TAIKYMAS EUROPOS
ŠĄJUNGOJE, ALBANIJOJE, JUODKALNIJOJE,
ŠIAURĖS MAKEDONIJOS RESPUBLIKOJE,
SERBIJOJE IR TURKIJOJE 2022-AISIAIS
METAIS

Šalies ataskaita: Lietuva

Auksė Balčytienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Deimantas Jastramskis, Vilniaus universitetas

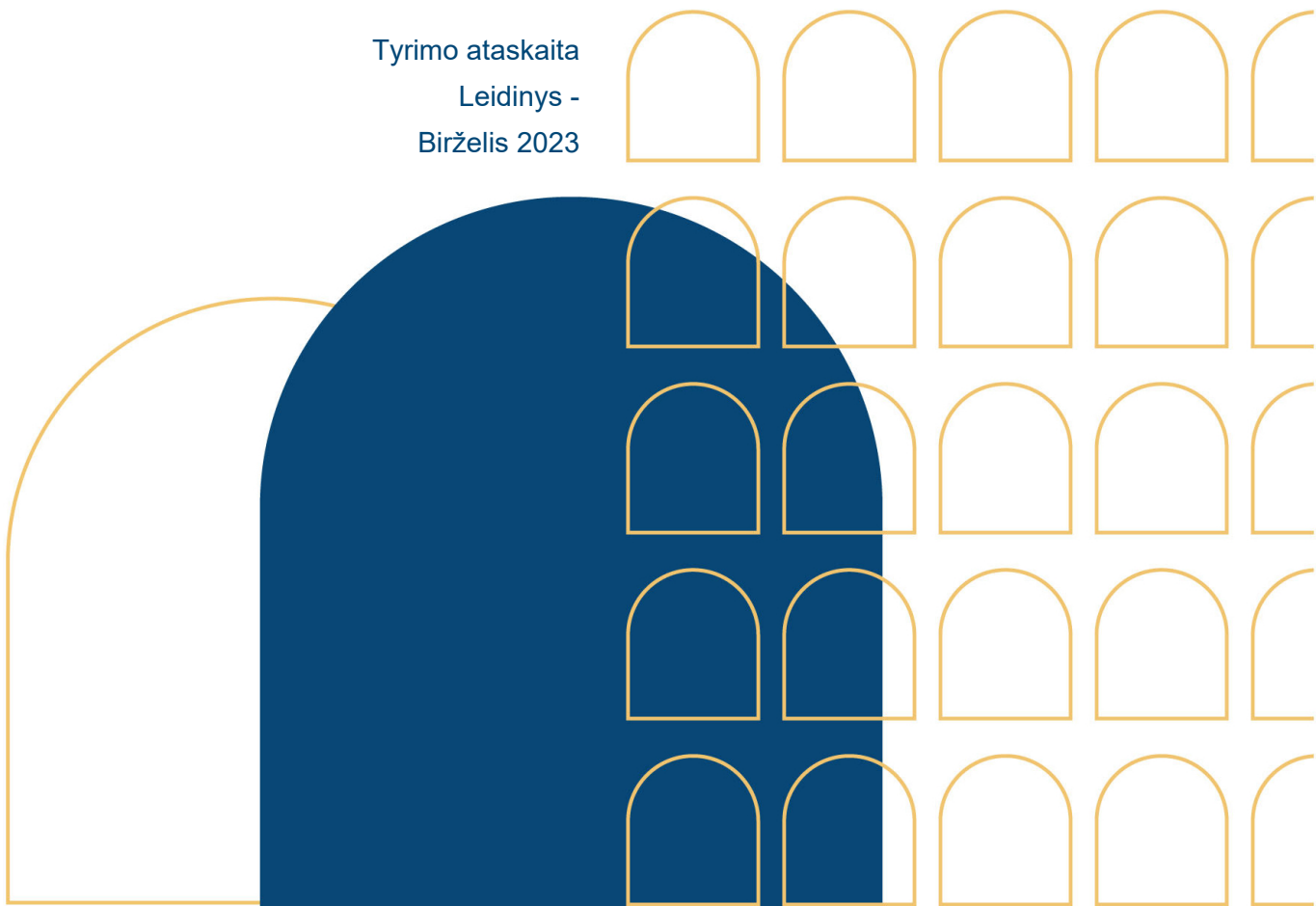
Kristina Juraitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Ignas Kalpokas, Vytauto Didžiojo universitetas

Tyrimo ataskaita

Leidiny -

Birželis 2023

TURINYS

1.	Apie projektą	4
1.1.	Projekto idėjų apžvalga	4
1.2.	Metodinės pastabos	4
2.	Įvadas	6
3.	Duomenų rinkimo rezultatai: rizikų žiniasklaidos pliuralizmui vertinimas	8
3.1.	Teisinių pagrindų apsauga (17% - Žema rizika)	12
3.2.	Rinkos pliuralizmas (69% - Aukšta rizika)	13
3.3.	Politinė nepriklausomybė (35% - Vidutinė rizika)	17
3.4.	Socialinė įtrauktis (36% - Vidutinė rizika)	20
4.	Išvados	23
5.	Pastabos	26
6.	Šaltiniai	27

Priedas I. Šalies atstovai

Priedas II. EKSPERTŲ GRUPĖ

© European University Institute 2023

Turinys ir atskiri skyriai © Auksė Balčytienė, Deimantas Jastramskis, Kristina Juraitė, Ignas Kalpokas, 2023

Šį darbą paskelbė European University Institute,
Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Šį tekstą galima atsisiųsti tik asmeninių tyrimų tikslais. Papildomam atgaminimui kitais tikslais, tiek spausdintomis, tiek elektroninėmis priemonėmis, reikalingas autorių sutikimas. Cituojant būtina nurodyti autoriaus(-ių), redaktoriaus(-ių) vardą, pavardę, metus ir leidėją.

Prašymai turėtų būti adresuojami cmpf@eui.eu

Šiame leidinyje pareikštos nuomonės atspindi atskirų autorių, o ne European University Institute.

The English version of this report prevails over the translation in national language.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Robert Schuman Centre for Advanced Studies

Tyrimo ataskaita -
RSC / Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Išleista Birželis 2023

European University Institute
Badia Fiesolana
I – 50014 San Domenico di Fiesole (FI)

Šis projektas finansuojamas remiant Europos Sąjungos Erasmus+ programai. Europos Komisija finansuoja EUI iš ES biudžeto. Šis leidinys atspindi tik autoriaus(ių) požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame esančios informacijos naudojimą.

1. Apie projektą

1.1. Projekto idėjų apžvalga

Žiniasklaidos pliuralizmo stebėseną (angl. Media Pluralism Monitor, MPM) yra tyrimų priemonė, skirta nustatyti galimą riziką žiniasklaidos pliuralizmui Europos Sąjungos valstybėse narėse ir šalyse kandidatėse. Ši ataskaita buvo parengta remiantis 2022 m. stebėsenos rezultatais. MPM metodika buvo taikyta ir vykdoma 27 ES valstybėse narėse, taip pat Albanijoje, Juodkalnijoje, Šiaurės Makedonijos Respublikoje, Serbijoje ir Turkijoje. Šis projektas atliepia Europos Parlamento iniciatyvą ir buvo vykdytas pagal Europos Komisijos Žiniasklaidos pliuralizmo ir laisvės centrui (angl. Centre for Media Pluralism and Freedom, CMPF) Europos universiteto institute (angl. European University Institute, EUI) skirtą grantą.

1.2. Metodinės pastabos

Autorystė ir priežiūra.

Duomenims rinkti ir nacionalinei ataskaitai parengti CMPF bendradarbiauja su patyrusiais, nepriklausomais nacionaliniais tyrėjais. Tokia praktika netaikoma Italijai, kur CMPF komanda duomenis renka centralizuotai. Tyrimas pagrįstas CMPF parengtu standartizuotu klausimynu. Lietuvoje CMPF bendradarbiavo su Aukse Balčytienė, Kristina Juraite ir Ignu Kalpoku (Vytauto Didžiojo universitetas), Deimantu Jastramskiu (Vilniaus universitetas), kurie rinko duomenis, įvertino ir komentavo anketos kintamuosius bei apklausė ekspertus. Ataskaitą peržiūrėjo CMPF darbuotojai. Siekiant užtikrinti projekto tikslų ir rezultatų patikimumą, kiekvienos šalies nacionalinių ekspertų grupė atskirai peržiūrėjo atsakymus į ypač reikšmingus klausimus (ekspertų sąrašą žr. II priede). Atskiroms šalims jų parengtas galutines ataskaitas peržiūrėjo nepriklausomas šalies ekspertas. Rizika žiniasklaidos pliuralizmui nagrinėjama keturiose pagrindinėse teminėse srityse: teisinių pagrindų apsauga, rinkos pliuralizmas, politinė nepriklausomybė ir socialinė įtrauktis. Rezultatai yra pagrįsti šių teminių sričių rodiklių įvertinimu (žr. 1 lentelę).

Skaitmeninė dimensija.

Stebėsenos instrumentas nelaiko skaitmeninės dimensijos izoliuota sritimi, o skaitmenizaciją vertina netasietai nuo tradicinės žiniasklaidos ir esamų žiniasklaidos pliuralizmo bei saviraiškos laisvės principų. Nepaisant to, stebėsenoje išryškinti skaitmeninei saviraiškai ir medijoms būdingus rizikos balus, o ataskaitoje pateikiama konkreti rizikos, susijusios su skaitmeninių medijų ir naujienų aplinka, analizė.

Rizikos apskaičiavimas.

Kiekvienos teminės srities ir rodiklio rezultatai pateikiami skalėje nuo 0 iki 100%. Vertinimas nuo 0 iki 33%: maža rizika; balai nuo 34 iki 66%: vidutinė rizika; balai tarp 67 ir 100%: didelė rizika. Kalbant apie rodiklius, 0 balai vertinami 3%, o 100 - 97% pagal numatytuosius nustatymus, kad būtų išvengta visiško rizikos nebuvimo ar rizikos galimybės įvertinimo.

Apribojimai: Ataskaitos turinys nebūtinai atspindi CMPF nuomonę ar ekspertų grupę sudarančių narių poziciją. Tai atspindi nacionalinės šalies komandos, kuri surinko duomenis ir pateikė šalies ataskaitą, nuomonę. Dėl klausimyno atnaujinimų ir patobulinimų MPM2023 rezultatai gali būti ne visiškai palyginami su ankstesniais MPM leidimais. Norėdami gauti daugiau informacijos apie projektą, žr. CMPF ataskaitą apie MPM2023, kurią netrukus galėsite rasti svetainėje: <http://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>.

Teisinių pagrindų apsauga	Rinkos pliuralizmas	Politinė nepriklausomybė	Social Inclusiveness
Saviraiškos laisvės apsauga	Žiniasklaidos nuosavybės skaidrumas	Žiniasklaidos politinė nepriklausomybė	Mažumų interesų atspindėjimas žiniasklaidoje
Teisės į informaciją apsauga	Žiniasklaidos turinio kūrėjų įvairovė	Redakcinė nepriklausomybė	Lokali/regioninė ir bendruomenių žiniasklaida
Žurnalistikos profesija, standartai ir jų apsauga	Skaitmeninės rinkos įvairovė	Audio-vizualinė žiniasklaida, internet platformos ir politiniai rinkimai	Lyties lygiateisiškumas žiniasklaidoje
Žiniasklaidos regulatoriaus efektyvumas ir nepriklausomybė	Žiniasklaidos gyvybingumas	Valstybės reguliavimas ir parama žiniasklaidai	Medijų raštingumas
Žiniasklaidos ir interneto pasiekiamumo visuotinumai	Redakcinė nepriklausomybė nuo komercinės ir savininkų įtakos	Visuomeninės žiniasklaidos nepriklausomybė	Apsauga nuo dezinformacijos ir neapykantos kalbos

2. Įvadas

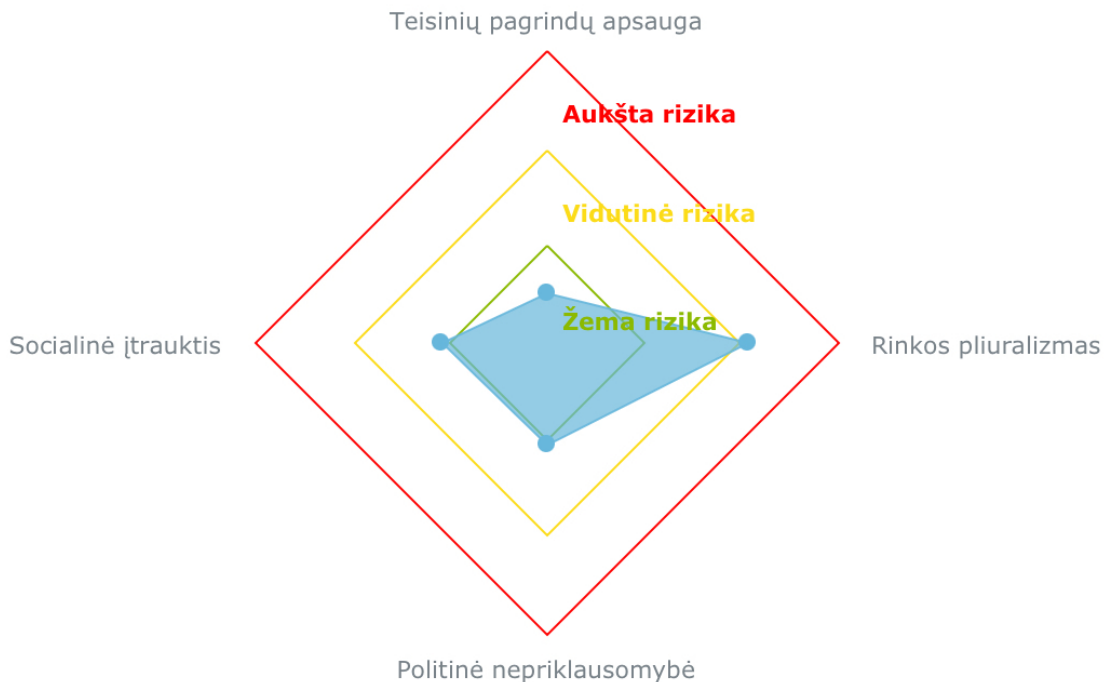
- **Šalies apžvalga.** Lietuva (65 286 km²) yra įsikūrusi pietrytinėje Baltijos jūros pakrantėje. Šiaurėje šalis ribojasi su Latvija, rytuose ir pietuose su Baltarusija, pietuose su Lenkija, o pietvakariuose – su Kaliningrado sritimi (Rusijos Federacijos teritorija).
- **Gyventojai.** Statistikos departamento duomenimis, 2022 m. nuolatinių gyventojų skaičius siekė 2,8 mln. Demografinis nuosmukis šalyje buvo stebimas nuo 1990-ųjų metų pradžios ir yra nulemtas įvairių priežasčių, įskaitant žemą gimstamumą, mirtingumą ir didžiulę emigraciją. Tik per pastaruosius porą metų grynoji tarptautinė migracija perėjo į teigiamą pusę – imigrantų skaičius viršijo emigrantų skaičių. Atvykstančius į Lietuvą daugiausia sudaro baltarusiai, ukrainiečiai ir sugrįžtantys Lietuvos piliečiai^[1]. Vilnius yra vienintelis per pastarąjį dešimtmetį išaugęs miestas. Oficialus sostinės gyventojų skaičius viršija 500 000. Didžioji dalis Lietuvos gyventojų gyvena miestuose: daugiau nei du trečdaliai (68,2 %) Lietuvos gyventojų gyvena miestų teritorijose^[2].
- **Tautinės mažumos ir kalbos.** Oficiali valstybės kalba yra lietuvių kalba. 2022 m. pradžioje vietinius gyventojus sudarė lietuviai (85,1 %), lenkai (6,6 %), rusai (5,1 %) ir kiti (3,2 %). Lietuvoje gyvena 154-ių tautybių žmonės^[3].
- **Politinė situacija.** Per pastaruosius kelerius metus Lietuvoje akivaizdžiai sustiprėjo politinė poliarizacija. Paskutiniai 2020-ųjų metų nacionaliniai rinkimai atnešė naują politikų kartą, kuri išsiskiria savo amžiumi, lyčių atstovavimu ir deklaruojamomis koalicijos partijų politinės programos nuostatomis, siekiančiomis didesnės lygybės ir asmens laisvės (pvz. tos pačios lyties asmenų partnerystės, lengvųjų narkotikų legalizavimo ir kt.). Koalicinei vyriausybei vadovavo konservatoriai (Tėvynės sąjunga) ir liberalai (Liberalų sąjūdis ir Laisvės partija). Lyginant su ankstesnių metų medijų pliuralizmo stebėsenos (MPS) vertinimais, politinėje srityje pokyčių, susijusių su valdymo veiksmingumu, kuris išlieka stiprus, tačiau turi tam tikrų neišspręstų rimtų trūkumų, nenustatyta. Teisinės valstybės principų laikomasi, tačiau politinio dalyvavimo ir pasitikėjimo lygis išlieka gana žemas. Politikos veiksmingumas išlieka nevienalytis: strategijos yra išvardytos politikos dokumentuose, tačiau įgyvendintų reformų rezultatai ir poveikio matavimo priemonės atsilieka; esama programų ir teisės aktų neatitikimų, kurie lemia veiksmų dubliavimą. Turinio atžvilgiu, per daug dėmesio skiriama ekonominiams klausimams, o struktūrinės švietimo, sveikatos apsaugos ir viešojo administravimo reformos turi akivaizdžių spragų, joms trūksta inovacijų. Nepakankamas efektyvumas šiose srityse plečia sociodemografinę ir kuria naują skaitmeninės informacijos nelygybę. Keli patobulinimai: kovos su korupcija teisės aktai yra gerai išvystyti ir tobulinami; inicijuotas strateginis valdymas, siekiant sutelkti nacionalinio atsparumo ugdymo pastangas į vieną centrinį padalinį.
- **Ekonominė situacija.** Lietuvos ekonomika atsispyrė pandemijos kliūtimis, tačiau šalis vis dar susiduria su dideliais iššūkiais. Lietuvos ekonomika sėkmingai augo iki 2022 metų pradžios, tačiau nuo to laiko patyrė nesėkmių dėl Rusijos agresijos Ukrainoje. 2022 m. Lietuvos ekonomika sulėtėjo, ketvirčio augimas buvo silpnas ištikus metus, o ketvirtąjį ketvirtį pasiekė neigiamą –1,7 % augimo rodiklį. 2022 m. infliacija pasiekė 18,9 %, tačiau prognozuojama, kad 2023 m. kainų augimo tempas sumažės. Reaguodama į infliaciją, Vyriausybė pradėjo remti namų ūkius ir verslus, kad padėtų jiems susidoroti su energetine krize. Lietuvos banko duomenimis, 2022 m. nedarbo lygis siekė 5,9 %, t. y. buvo mažesnis nei ankstesniais metais.
- **Žiniasklaidos rinka.** Lietuva yra geroje padėtyje spaudos laisvės, interneto prieigos ir medijų

raštingumo atžvilgiu. Pasaulinio spaudos laisvės indekso reitinge Lietuva užima 9 vietą^[4]. Prieigą prie interneto turi 77 %, o kasdien internetu naudojasi 82 % gyventojų^[5]. Medijų raštingumo reitinge Lietuva yra 17-ta (2021 m. buvo 58-ta)^[6]. Nepaisant teisinės sistemos trūkumų ir finansinių problemų, žiniasklaida ir žurnalistai dirba gana palankioje aplinkoje. Tačiau dideliu visuomenės ir žiniasklaidos rūpesčiu tampa dezinformacija. 80 % Lietuvos gyventojų sutinka su teiginiu, kad dezinformacija yra jų šalies problema^[8]. Trys didžiausios žiniasklaidos grupės turi faktų tikrinimo redakcijas, iš kurių dvi priklauso tarptautiniam faktų tikrintojų tinklui (IFCN). Demokratijos būklė Lietuvoje vertinama vidutiniu (40) balu^[9]. Siekiant padidinti žiniasklaidos pliuralizmą, svarbu užtikrinti, kad žiniasklaida būtų laisva nuo politinio įsikišimo, turėtų palankias ekonomines sąlygas ir finansinius išteklius žurnalistams atlikti savo darbą, o taip pat gautų visuomenės paramą. 2022 m. stipriausiais šalyje išliko du žiniasklaidos sektoriai: televizija ir internetinė žiniasklaida. Socialinės žiniasklaidos kanalai ir televizijos naujienos yra pagrindiniai auditorijos naujienų šaltiniai. Populiariausia socialinės žiniasklaidos platforma yra „Facebook“ (61 % vartotojų), o „Pinterest“ užima antrąją vietą su 12,2 % Lietuvos socialinių tinklų lankytojų. Politikos formavime trūksta sisteminio požiūrio į Lietuvos žiniasklaidos pliuralizmo užtikrinimą. Tarp didžiausių 2022 metų pasiekimų – Kultūros ministerijos pristatyta nauja finansinės paramos žiniasklaidos sektoriui programa. Apskritai trūksta išsamios įvairių veiksmų (reguliavimo sistemos ir efektyvumo bei veiklos analizės), darančių įtaką situacijai, analizės, todėl žiniasklaidos politiką reikia apibrėžti kaip riboto efektyvumo^[10].

- **Reguliavimo aplinka.** Žiniasklaidos reguliavimo sistema Lietuvoje, nepaisant kelių pakeitimų, išlieka gana liberali. 2022 m. į pagrindinio žiniasklaidos įstatymo (Visuomenės informavimo įstatymo) pataisą buvo įtraukta nauja žiniasklaidos rėmimo programa, o esamą Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą pakeis nauja bendro reguliavimo institucija – Medijų rėmimo fondas.
- **Karas Ukrainoje.** Nuo karo pradžios Lietuva palaiko Ukrainą ir toliau teikia humanitarinę, karinę ir finansinę paramą. 2022 m. Lietuva suteikė Ukrainai 660 milijonų eurų paramą, įskaitant 240 milijonų karinės pagalbos. 95 % gyventojų pasisako už humanitarinę pagalbą, o 70 % jau paaukojo pinigų ir materialinių gėrybių Ukrainai^[12]. Kita vertus, šalis susiduria su vis didėjančiais Rusijos valstybinės propagandos mašinos sukurtos informacijos ginklavimosi iššūkiais. Lietuvos parama Ukrainai ir Ukrainos pabėgėliams yra vienas iš populiariausių Kremliaus informacinių operacijų naudojamų dezinformacijos naratyvų.

3. Duomenų rinkimo rezultatai: rizikų žiniasklaidos pliuralizmui vertinimas

Lietuva : Medijų pliuralizmo rizikos sritys

JS chart by amCharts

NEVI CENTRE FOR MEDIA PLURALISM AND HIGH FREEDOM
MPM 2023

Medijų pliuralizmo stebėsenos įgyvendinimas Lietuvoje rodo nedidelę riziką pagrindinės apsaugos srityje, vidutinę – politinės nepriklausomybės ir socialinės įtraukties srityse bei didelę riziką rinkos pliuralizmo srityje. Su 17 % rizika **teisinių pagrindų apsauga** išlieka žemame rizikos lygyje; tačiau, lyginant su ankstesniu vertinimu, pastebimas reikšmingas sumažėjimas (pernai jis siekė 29 %). Rizika, susijusi su **politinio nepriklausomumo** sritimi, išlieka stabili (35 %, pernai – 35 %), o su **socialine įtrauktimi** susijusi rizika sumažėjo (36 %, pernai – 43 %). Aukštas rizikos lygis **rinkos pliuralizme** 2022 m. siekė 69 % ir lyginant su praėjusiais metais – padidėjo – tuomet jis buvo vidutinis. **Teisinių pagrindų apsaugos** sritis vertinama tik kaip mažos rizikos. Žiniasklaidos reguliavimo sistema Lietuvoje laikosi liberalios perspektyvos. Teisė į saviraiškos laisvę ir teisė į informaciją yra aiškiai apibrėžtos Konstitucijoje.

Rizikos vertinimas **rinkos pliuralizmo** srityje atskleidžia tendencijas, turinčias ilgalaikį pobūdį, tarp kurių yra: politinė / verslo įtaka, nepakankamas žiniasklaidos nuosavybės skaidrumo mechanizmų užtikrinimas. Nors žiniasklaidos nuosavybė reglamentuojama aiškiai apibrėžiant, kas negali būti žiniasklaidos priemonės savininku, vis dėlto, skaidrumo užtikrinimo mechanizmai nėra be trūkumų. Nors **žiniasklaidos nuosavybės skaidrumo** rodiklis patenka į žemą rizikos intervalą (25 %), praktikoje egzistuoja tam tikras neatitikimas: audiovizualinės žiniasklaidos reikalus (transliavimo licencijavimą, nuosavybės pasikeitimus) prižiūri paskirta žiniasklaidos institucija (Lietuvos radijo ir televizijos komisija), o spausdintinės žiniasklaidos ir naujienų portalų nuosavybės skaidrumo klausimus sprendžia įstatyme nurodyta paskirta institucija (Kultūros ministerija). Reikalavimas kasmet pranešti apie spausdintinės ir interneto žiniasklaidos nuosavybės pasikeitimus yra nurodytas įstatyme (Visuomenės informavimo įstatyme), tačiau šis reikalavimas vykdomas tik iš dalies, kadangi nėra mechanizmo, kuriuo būtų galima nubausti tas žiniasklaidos grupes, kurios ignoruoja tokią prievolę. Dėl to trūksta išsamių duomenų apie nuosavybės skaidrumą, kuris yra nuolatinis rizikos veiksnys tiek tvarioje žiniasklaidos politikoje, tiek žiniasklaidos demokratinėje veikloje. **Žiniasklaidos paslaugų teikėjų įvairovė** yra labai aukšta (97 %), o **įvairovė skaitmeninėje rinkoje** atskleidžia 82 %

riziką – mažoje ir lingvistiškai ribotoje rinkoje toks vystymasis kelia akivaizdų pavojų balsų įvairovei ir gali turėti neigiamos įtakos bendros informacijos kokybei. Trumpai tariant, besitęsianti koncentracijos ir oligopolizacijos tendencija išryškėjo prieš keletą metų, tačiau dėl skaitmenizacijos ir platformizacijos ši tendencija dar labiau išaugo, o tai rodo nuolatinės politikos ir reguliavimo spragas.

Politinio nepriklausomumo sritis yra vidutinės rizikos zonoje (35 %) ir atkreipia dėmesį į keletą susirūpinimą keliančių aspektų: rodiklis **žiniasklaidos politinis nepriklausomumas** (52 %) rodo, kad kai kurios Lietuvos politinės partijos daro įtaką vietos žiniasklaidos turiniui per savo partijos narius arba proteguojamus asmenis žiniasklaidos priemonių nuosavybės struktūrose (arba per vadovaujantį personalą) daugelyje Lietuvos savivaldybių (Ramonaitė, Vaiginytė, 2020). Rodiklis **redakcinė autonomija** rodo 75 % riziką, daugiausia dėl to, kad trūksta vyriausiųjų redaktorių autonomijos apsaugos priemonių bei dėl redakcinio turinio priklausomybės tose žiniasklaidos organizacijose, kurių nuosavybės struktūros turi ryšių su politikoje dalyvaujančiais asmenimis. Rodiklis **valstybės išteklių ir paramos žiniasklaidos sektoriui reguliavimas** (27 %) atskleidė, kad iki šiol nėra jokių veiksmingų paramos mechanizmų, tokių kaip valstybės subsidijos, o rodiklis **visuomeninės žiniasklaidos nepriklausomumas** rodo mažą riziką (3 %). Trumpai tariant, nors nacionalinė žiniasklaida yra santykinai nepriklausoma nuo politinės rizikos (tačiau politinė įtaka yra įmanoma finansuojant politinę reklamą ir viešinimo paslaugas), didžiausios rizikos, susijusios su **politiniu nepriklausomumu**, išlieka vietos savivaldybių žiniasklaidai.

2022 m. **socialinė įtrauktis** vis dar siejama su vidutine rizika (36 %, palyginti su 43 % ankstesniais metais). Tarp veiksmų, paaiškinančių socialinės įtraukties rizikos lygio mažėjimą, galima paminėti Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymo priėmimą, pakeitusį Neįgaliųjų integracijos įstatymą. Tikėtina, kad šis įstatymas pagerins žiniasklaidos prieinamumą žmonėms su negalia. Be to, šiais metais didesnis dėmesys buvo skiriamas dezinformacijos ir netikrų naujienų, susijusių su nacionalinio saugumo klausimais, geopolitiniais nestabilumais ir Rusijos karu Ukrainoje, atskleidimui. Lietuva turi keletą bendradarbiavimo partnerystės iniciatyvų, tokių kaip asociacija DIGIRES, kuri įtraukia skirtingus partnerius į patirčių mainus ir organizuoja mokymus bei informuotumo didinimo kampanijas įvairioms pažeidžiamoms grupėms.^[NOTA_2694] Vis dėlto, socialinės įtraukties srityje kai kurie elementai vis dar yra rizikos veiksniais: Lietuvos teisės aktuose nėra „mažumos“ ir „bendruomenės žiniasklaidos“ apibrėžimų, o tai problematizuoja mažumų atstovavimą, todėl rodikliai **mažumų atstovavimas žiniasklaidoje** rodo 46 %, o **vietos / regioninės ir bendruomenės žiniasklaidos** – 38 % riziką.

Žvilgsnis į skaitmeninės aplinkos situaciją

Lietuva : Medijų pliuralizmo rizikos sritys

JS chart by amCharts

CEU
CENTRE FOR MEDIA
LITERACY AND
MEDIA FREEDOM
WPM 2023

Skaitmeninės aplinkos pliuralizmo rodiklių analizė rodo panašias tendencijas kaip ir tradicinės naujienų žiniasklaidos aplinkoje. Rinkos pliuralizmo sritis užima aukščiausią reitingą tarp visų kitų rizikos sričių; socialinės įtraukties sritis taip pat vertinama vidutiniškai (56 %). Tokia tendencija buvo užfiksuota ir ankstesniais metais.

Teisinių pagrindų apsauga internete (19 %). Šiais metais ši sritis rodo 19 %, t. y. mažą, riziką. Saviraiškos laisvė garantuojama pagrindiniame žiniasklaidos įstatyme (Visuomenės informavimo įstatyme), kuris apima visas žiniasklaidos priemones, įskaitant veikiančias skaitmeniniu būdu, ir Konstitucijoje. Lietuvoje nėra jokių specifinių internetinių / skaitmeninių žodžio laisvės apribojimų. Žinoma, kalbant apie kalbą internetinėse platformose, valstybė turi dalytis valdžia su technologijų įmonėmis, tačiau valstybės institucijos taip pat siekia užtikrinti apsaugą bendradarbiaudamos su platformų įmonėmis tais atvejais, kai visuomenei kyla susirūpinimas dėl pastarųjų turinio moderavimo politikos. Taip pat ir pati valstybė nuosekliai susilaiko nuo savavališko internetinio turinio pašalinimo, ir net jeigu turinys pašalinamas atlikus reikiamas procedūras, tokia informacija visada paviešinama, o teisių gynimo būdai yra prieinami pasitelkiant administracinius teismus. Kalbant apie internetines platformas, įvairūs visuomenės veikėjai, aktyvistai ir žurnalistai teigė, kad socialinės žiniasklaidos platformos, o ypač „Facebook“, yra pernelyg uolios blokuodamos antirusišką turinį karo Ukrainoje kontekste, o Vyriausybė šiuo klausimu prašė paaiškinimų iš įmonių, kurioms priklauso šios platformos. Panašiai ir ankstesniais metais buvo pastebimų turinio apribojimų, susijusių su COVID-19 (sąmokslo teorijos ir prieš vakcinaciją nukreiptas turinys), tačiau tai buvo mažiau prieštaringi atvejai. Visgi reikia pabrėžti, kad platformos Lietuvai pateikia tik labai elementarią turinio panaikinimo statistiką, todėl trūksta skaidrumo. Kalbant apie internetinius grasinimus žurnalistams, tai buvo šiek tiek mažesnė problema 2022 m. nei ankstesniais metais, kurie sutapo su pandemijos atoslūgiu. Nepaisant to, kai kuriems internetiniams naujienų portalams ši problema išlieka pakankamai reikšminga, todėl jiems tenka anonimiškai skelbti savo faktų tikrinimo turinį. Galiausiai, verta

pažymėti, kad labai padidėjo interneto ryšys (pvz. plačiajuostis ryšys) ir ryšio sparta, o taip pat sumažėjo dominuojančių interneto paslaugų tiekėjų (IPT) rinkos koncentracija, todėl paslaugų teikimo aplinka tapo konkurencingesnė. Pastarieji pokyčiai sutapo su pandemija ir 5G ryšio įdiegimu.

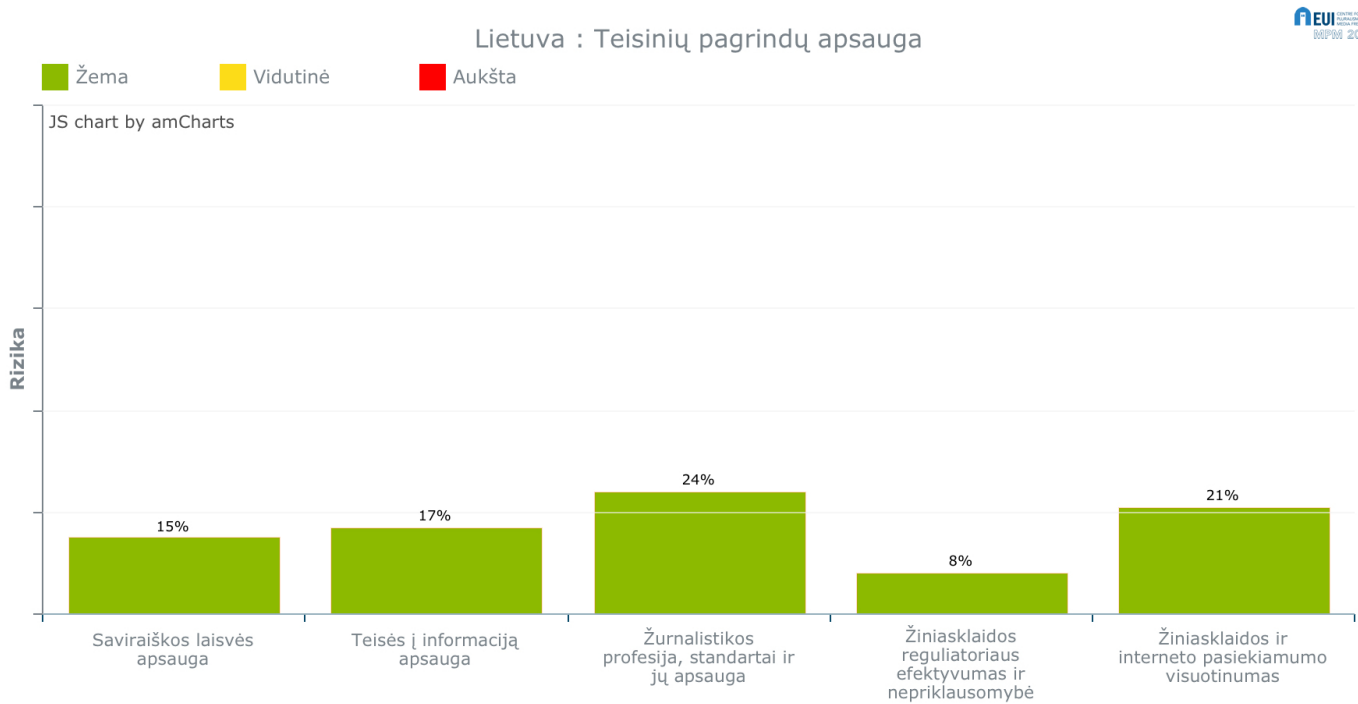
Internetinės rinkos pliuralizmas (67 %). Žiniasklaidos skaidrumas yra ilgalaikė problema: nacionaliniuose teisės aktuose nustatyti aiškūs reikalavimai dėl nuosavybės informacijos (ir pagrindinių savininkų) atskleidimo naujienų žiniasklaidos (tiek skaitmeninės, tiek tradicinės) sektoriuje, tačiau duomenų apie visas registruotas žiniasklaidos priemones rinkimo sistema dar tik pradės veikti 2023 m. Iki šiol pagrindinė kliūtis veiksmingai stebėti skaitmeninės naujienų žiniasklaidos sritį yra patikimų ir išsamių duomenų apie nuosavybę (įskaitant pagrindinę nuosavybės teisę) nebuvimas. Šis duomenų trūkumas gali būti siejamas su daugeliu veiksnių, pvz., su vienos, vieningos naujienų žiniasklaidos nuosavybės duomenų bazės, audituotų ir patikimų finansinių ataskaitų bei standartizuotų informacijos atskleidimo reikalavimų nebuvimu. Apskritai, konkrečių konkurencijos taisyklių įvedimas, didesnis skaidrumas ir dėmesys naujovėms yra pagrindinės priemonės, kurių reiktų imtis norint išlaikyti sveiką skaitmeninės žiniasklaidos rinką.

Internetinis politinis nepriklausomumas (32 %). Pagrindinės nacionalinės skaitmeninės žiniasklaidos grupės neturi tiesioginių ryšių su politine kontrole; tačiau kai kurias vietines internetines svetaines netiesiogiai gali valdyti politikai ar jų šeimos nariai. Internetinei žiniasklaidai taikomi tie patys pagrindinio žiniasklaidos įstatymo reikalavimai kaip ir kitoms žiniasklaidos rūšims, todėl skaitmeniniam turiniui taip pat turi būti taikomos žurnalistinio profesionalumo ir politinės reklamos etikos normos. Šiuo metu nėra specialaus reglamentavimo dėl politinės reklamos internete rinkimų kampanijų metu, o sistema, skirta efektyviai stebėti kampanijos išlaidas, dar nėra pradėta vykdyti.

Internetinė socialinė įtrauktis (56 %). Medijų raštingumo rizikos lygis (43 %) išlieka panašus kaip ir ankstesniais metais. Lietuvoje yra daug medijų ugdyme dalyvaujančių veikėjų grupių, įskaitant mokytojus, bibliotekininkus ir žurnalistus. Tačiau trūksta politinės valios medijų raštingumą vertinti kaip būdą auginti skaitmeninį atsparumą. Reikalingas radikalesnis perėjimas nuo „medijų raštingumo“ prie „skaitmeninių medijų ugdymo“. Skaitmeninių infrastruktūrų supratimas yra būtinas norint atsispirti ir kovoti su dezinformacija, konfliktų kurstymu ir pan., todėl skaitmeninių medijų raštingumas turi būti vertinamas ne kaip skydas, apsaugantis piliečius (reaktyvus požiūris) nuo informacijos sutrikimų. Skaitmeninių įgūdžių ugdymui turi būti skiriamas didesnis dėmesys, pradedant medijų raštingumo integravimu mokyklose. Skaitmeninių įgūdžių tobulinimas nuo pat mažens paruoštų mokinius pasinaudoti skaitmeninio pasaulio privalumais ir tapti aktyviais, atsakingais piliečiais skaitmeniniame amžiuje. Be to, siekiant sumažinti skaitmeninės informacijos trikdžių riziką, būtina stiprinti reguliavimo sistemą ir koordinuoti pastangas kovai su klaidinga informacija. Lietuvoje įvairios suinteresuotosios šalys (Vyriausybė, nacionalinis saugumas, žiniasklaida, akademinės institucijos, NVO, pilietinė visuomenė) aktyviai dalyvauja didinant pilietinį atsparumą ir visuomenės budrumą netikriems naratyvams, konfliktų kurstymui, neapykantą kurstančių kalbų antplūdžiui. Lietuva žengia į priekį didindama pastangas kovoti su dezinformacija, o daugelis priimamų sprendimų pateikiami kaip geros praktikos pavyzdžiai ir pavyzdiniai politikos formavimo atvejai. Kalbant apie žiniasklaidą ir faktų tikrinimą, šios veiklos mastas yra ribotas, tačiau ji veiksminga, kadangi žmonės jau žino apie šią praktiką. Finansinius išteklius faktų tikrinimui suteiks naujasis Medijų rėmimo fondas, kuris įsigalios 2023 m. Šiuo metu faktų tikrinimo veiklą finansuoja žiniasklaidos priemonių grupės, kartu su reikšminga parama iš įvairių papildomų tyrimų ir analizės projektų (dauguma jų kuriami bendradarbiaujant su EDMO, pvz., DIGIRES ir BECID) bei išorės šaltinių.

3.1. Teisinių pagrindų apsauga (17% - Žema rizika)

The Fundamental Protection indicators represent the regulatory backbone of the media sector in every contemporary democracy. They measure a number of potential areas of risk, including the existence and effectiveness of the implementation of regulatory safeguards for freedom of expression and the right to information; the status of journalists in each country, including their protection and ability to work; the independence and effectiveness of the national regulatory bodies that have the competence to regulate the media sector, and the reach of traditional media and access to the Internet.

Teisinių pagrindų apsaugos rizika buvo žema. Palyginti su praėjusiais metais, rizika gerokai sumažėjo nuo 29 % iki 17 %. Vis dėlto, mažėjimas nebuvo tolygus tarp rodiklių.

Pažymėtina, kad **saviraiškos laisvės apsauga** išliko stabili – 15 % (17 % praėjusiais metais). Pagrindinė teisinė sistema (įstatymai ir konstitucinės nuostatos, reglamentuojančios saviraiškos laisvę) nesikeitė. Viena pagerėjusi sritis – saviraiškos laisvės apribojimų aiškumas – atsiradęs ne dėl teisinių pokyčių, o kaip institucinės praktikos, kai žiniasklaidos reguliavimo institucija sukuria precedentą siauram kelių kitaip gana plačiai apibrėžtų straipsnių aiškinimui, pasekmė.

Reikšmingas rizikos sumažėjimas (nuo 29 % iki 17 %) užfiksuotas **teisės į informaciją apsaugos** srityje. Taip yra todėl, kad nors praėjusiais metais buvo bandoma apriboti prieigą prie informacijos netinkamai taikant esamus apribojimus, pavyzdžiui, duomenų apsaugos įstatymus, 2022 m. tokius sprendimus galiausiai [panaikino Aukščiausiasis Teismas](#). Pagerėjusios priegios prie informacijos sąlygos (šiuo atveju nuo vidutinės iki mažos rizikos) yra reikšmingas teigiamas pokytis. Taip pat 2022 m. buvo priimtas [Pranešėjų apsaugos įstatymas](#), nors realus įstatymo veiksmingumas 2022 m. dar nebuvo patikrintas.

Dar vienas reikšmingas pagerėjimas pastebimas **žurnalistų profesijos, standartų ir apsaugos** srityse (rizika sumažėjo nuo 36 % iki 24 %). Kuomet 2021 m. COVID-19 pandemija kurstė sąmokslų teorijas ir smurtinius protestus, taip pat pasipylė ir grasinimai žurnalistams; tuo metu 2022 m. tokios grėsmės nebuvo užfiksuotos ar bent jau viešai paskelbtos (kiek galima spręsti iš viešai prieinamų duomenų paieškos), todėl rizika sumažėjo nuo vidutinės iki mažos. Taip pat nėra viešai prieinamų duomenų, kurie leistų teigti, kad vykdomos internetinės atakos, įskaitant nutaikytas prieš moteris žurnalistes, nors redakcijų politika, pavyzdžiui, anonimiškai skelbti faktų tikrinimo pranešimus, gali būti vertinama kaip vienas prie tokios situacijos prisidedančių veiksnių.

Taip pat pagerėjo **žiniasklaidos institucijos nepriklausomumas ir veiksmingumas** (rizika sumažėjo nuo 13 % iki 8 %). Lietuvoje veikia dvi reguliavimo institucijos: Žurnalistų etikos inspektoriatas ir Radijo ir televizijos komisija. Komisijos uždaviniai ir atsakomybės, taip pat jos sprendimų apskundimo mechanizmai yra aiškiai apibrėžti Visuomenės informavimo įstatyme. Komisija yra gerai aprūpinta ištekliais. Nebūta jokių požymių, kad jos finansiniai ir žmogiškieji ištekliai yra nepakankami. Anksčiau buvo kilęs ginčas dėl Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnybos, kuri duomenų apsaugos reglamentų taikymą išplėtė iki pranešimų apie galimą korupciją viešuosiuose pirkimuose skelbimą, o tai sulaukė žurnalistų ir pilietinės visuomenės pasipiktinimo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nuo tada sprendimą panaikino. Nesant daugiau panašių atvejų, bendras šio rodiklio rizikos lygis sumažėjo.

Didžiausias bendras pagerėjimas stebimas **visuotinio tradicinės žiniasklaidos pasiekiamumo ir prieigos prie interneto rodiklio** atveju (rizika sumažėjo nuo 52 % iki 21 %) dėl labai išaugusio plačiajuosčio ryšio (nuo 70,8 % iki 81,8 %). Verta paminėti, kad laikotarpis tarp šių duomenų sutapo su COVID-19 pandemija, dėl kurios apskritai labai išaugo skaitmeninių ryšių technologijų naudojimas. Taip pat nežymiai (4 %) pagerėjo bendras ryšys, siekiantis 86 %, o tai reiškia, kad plačiajuosčio ryšio vartotojų padidėjimą greičiausiai lėmė esamų vartotojų gaunamų paslaugų pagerėjimas. Padidėjo vidutinis ryšio greitis, kuris taip pat gali būti bent iš dalies siejamas su keleto tinklo paslaugų teikėjų belaidžio 4G (o vėliau ir 5G) ryšio planų įdiegimu namų vartotojams, ypač kaimo vietovėse ir kitose vietovėse, kuriose nėra gero plačiajuosčio ryšio greičio. Paskutinis, bet ne mažiau svarbus dalykas – išaugusi konkurencija tarp interneto paslaugų teikėjų (IPT), lėmusi tai, kad 4-ųjų geriausių rinkos dalis 8 % sumažėjo iki 79 %.

Apskritai, tai parodo, kad nors nominaliaja verte rizikos balas pastebimai sumažėjo, labai mažą to dalį lėmė valstybės politika, padidinta apsauga ar teismų praktikos pakeitimai (išskyrus Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR) apribojimų panaikinimą žurnalistams, kai asmens duomenų paskelbimas yra viešasis interesas). Vietoje to, didžioji dalis pagerėjimo gali būti siejama su bendru poliarizacijos sumažėjimu po pandemijos ir padidėjusiu interneto ryšiu šalyje. Tai tik pademonstruoja, kad žiniasklaidos pliuralizmas yra glaudžiai susijęs su kontekstiniais veiksniais, kurie peržengia reguliavimo praktiką ir dažnai nuo jos nepriklauso.

Žvilgsnis į skaitmeninės aplinkos situaciją

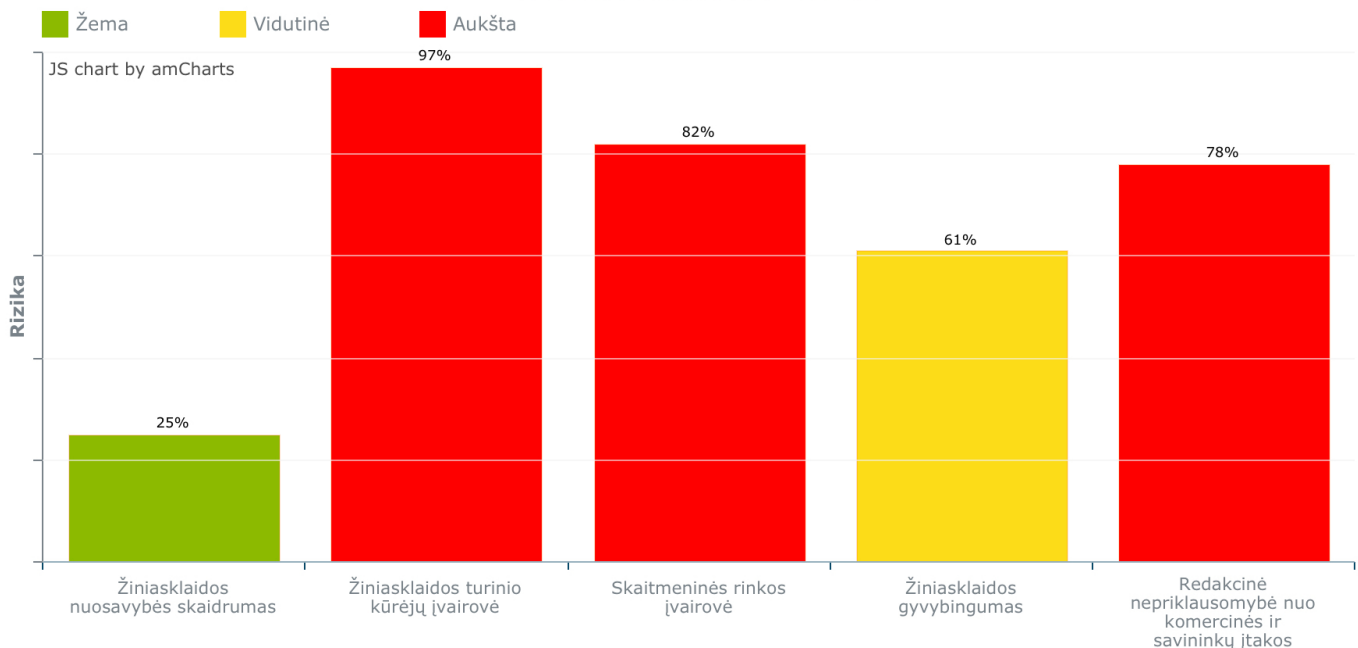
Kalbant apie skaitmeninę aplinką, reikia pabrėžti, kad nebuvo viešai žinomų atvejų, kai tiek valstybės institucijos, tiek IPT ir (arba) platformos būtų savavališkai pašalinusios arba filtravusios internetinį turinį, kaip kad buvo pastaraisiais metais. Tačiau teigiamas pokytis matomas kalbant apie žurnalistų saugumą internete, nors tai gali būti siejama tik su susilpnėjusia poliarizacija siaučiant COVID-19 pandemijai, bet ne su valstybės institucijų, žurnalistų sąjungų ar kitų įstaigų pastangomis. Kita sritis, kurioje akivaizdus pagerėjimas – ryšys ir vidutinis ryšio greitis. Tikėtina, kad prie to prisidėjo ir nauji interneto paslaugų teikėjų siūlomi ryšio planai, o taip pat tai, kad šis laikotarpis (apie kurį duomenys dabar tapo prieinami) apėmė pandemiją, kuri pati savaime tapo interneto ryšio katalizatoriumi.

3.2. Rinkos pliuralizmas (69% - Aukšta rizika)

The Market Plurality area considers the economic dimension of media pluralism, assessing the risks deriving from insufficient transparency in media ownership, the concentration of the market in terms of both production and distribution, the sustainability of media content production, and the influence of commercial

interests and ownership on editorial content. The actors included in the assessment are media content providers, with indicators including Transparency of media ownership, Plurality of media providers, Media viability, Editorial independence from commercial and ownership influence, and digital intermediaries (with the indicator on Plurality in digital markets).

Lietuva : Rinkos pliuralizmas

Rinkos pliuralizmo sritis pasikeitė nuo vidutinės iki didelės rizikos (69 %), palyginti su MPS2022. Trys iš penkių rodiklių yra priskiriami didelei rizikai, vienas – vidutinei, dar vienas – mažai rizikai.

Žiniasklaidos nuosavybės skaidrumo rodiklis kelia mažiausią riziką rinkos pliuralizmo srityje (maža rizika, 25 %). Tai yra toks pat rezultatas kaip ir ankstesniais metais. Santykinai žemą bendrą rizikos lygį lemia tai, kad nacionalinėje teisėje yra specialių nuostatų, reikalaujančių atskleisti informaciją apie nuosavybę naujienų žiniasklaidos sektoriuose. Įstatyme taip pat yra nuostata, reikalaujanti atskleisti informaciją ir apie pagrindinius žiniasklaidos priemonių savininkus. Tačiau žiniasklaidos priemonių nuosavybės informacija viešosioms įstaigoms ir visuomenei veiksmingai atskleidžiama tik iš dalies. Tik iš dalies atskleidžiama ir žiniasklaidos organizacijų galutinių naudos gavėjų nuosavybė.

Žiniasklaidos teikėjų įvairovės rizikos lygis yra labai aukštas (97 %). Aukštą koncentracijos lygį lemia pernelyg liberalus požiūris į koncentracijos reguliavimą Lietuvoje, nenustatant specialių koncentracijos ribų žiniasklaidos rinkoms. Didelį rizikos lygį daugiausia lemia didelė pajamų koncentracija audiovizualinės, radijo, laikraščių ir internetinės žiniasklaidos rinkose (4-ių stipriausiųjų rinkos dalys užima atitinkamai – 98 %, 93 %, 86 % ir 98 %). Be to, radijo rinkoje labai didelė ne tik pajamų, bet ir auditorijos koncentracija (4-ių populiariausių radijo grupių auditorijos dalis siekia 82 %). Dvi pagrindinės televizijos grupės (TV3 ir LNK) kartu valdo beveik 90 % pajamų rinkos. M1 grupė dominuoja radijo pajamų rinkoje ir užima du trečdalius rinkos. Koncentracija laikraščių rinkoje kiek mažesnė – du trečdalius pajamų rinkos užima dvi bendrovės – „Lietuvos rytas“ ir „Verslo žinios“. Tačiau naujienų portalų rinka yra labiau koncentruota nei laikraščių: du pagrindiniai žaidėjai (Delfi ir 15min) užima tris ketvirtadalius pajamų rinkos.

Skaitmeninės rinkos įvairovė rodo aukštą riziką (82 %). Tam daugiausia įtakos turėjo didžiulės pasaulinių skaitmeninių tarpininkų pajamų dalys Lietuvos internetinės reklamos rinkoje (Google+Youtube – 44 %, Facebook+Instagram – 25,5 %). Taip pat svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje nėra finansinių sutarčių tarp

skaitmeninių tarpininkų ir žiniasklaidos gamintojų, kaip atlyginti leidėjams už autorių teisių saugomo turinio naudojimą ar apskritai prisidėti prie jų finansavimo. Nacionalinės žiniasklaidos ir pasaulinių platformų konkurencijos sąlygos šiuo metu yra nelygios ir palankios pasaulinei žiniasklaidai (Köuts-Klemm, Rožukalne, Jastramskis, 2022).

Žiniasklaidos gajumo rizikos rodiklis siekia 61 % (vidutinė rizika). Televizijos reklamos rinkos augimas 2022 m. buvo prognozuojamas 1,5 %, radijo – 1,5 %, internetinės žiniasklaidos –7,4 %. Tačiau taip pat buvo prognozuojama, kad 2022 m. laikraščių reklamos rinka sumažės 6 %. Visuomeninės žiniasklaidos finansavimas iš valstybės biudžeto 2022 m., lyginant su 2021 m., išaugo 3 %. Pirmaujančiose šalies žiniasklaidos organizacijose 2022 m. buvo sukurta keletas naujų darbo vietų, o vidutinis atlyginimas 2022 m. buvo šiek tiek didesnis nei 2021 m. Tuo pat metu kai kurioms vietinėms žiniasklaidos organizacijoms teko sumažinti darbuotojų skaičių, o atlyginimai išliko labai nepakitę. Vis dėlto, kadangi Lietuvoje buvo stebima apie 20 % infliacija, daugelio žurnalistų pajamos (arba perkamoji galia) santykinai mažėjo.

Redakcijos nepriklausomumo nuo komercinės ir savininko įtakos rizika buvo didelė (78 %). Pelno siekiančios žiniasklaidos organizacijos, dominuojančios Lietuvos žiniasklaidos sistemoje, visada yra komerciškai suinteresuotos dirbti pelningai. Todėl organizacijos bando paskirti vyriausiuosius redaktorius, kurie gamintų tokį turinį, kokio reikia vartotojams, o tai duotų komercinės naudos. Tai mažiau aktualu ne pelno siekiančioms organizacijoms, ypač visuomeniniam transliuotojui, kuris didžiąją pajamų dalį gauna iš valstybės biudžeto. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas (2016) reikalauja, kad reklama (taip pat ir politinė reklama) būtų aiškiai atskirta nuo žurnalistų darbo žiniasklaidoje. Taip pat žurnalistas turi teisę atsisakyti rengti reklaminę informaciją. Tačiau kai kuriose žiniasklaidos organizacijose (ypač vietinėse) asmeniniai ir komerciniai interesai painiojami su žurnalistika, o aukšti profesinės etikos standartai nėra nustatyti ir neįgyvendinti.

Žvilgsnis į skaitmeninės aplinkos situaciją

Rinkos įvairovės sritis skaitmeninėje erdvėje įvertinta didele rizika (67 %).

Nacionaliniame įstatyme yra specialių nuostatų, reikalaujančių atskleisti nuosavybės informaciją (ir pagrindinius savininkus) naujienų žiniasklaidos sektoriuose (taip pat ir skaitmeniniame). Tačiau skaitmeninių naujienų žiniasklaidos (kaip ir kitų žiniasklaidos priemonių) pagrindinės nuosavybės skaidrumas yra tik dalinis. Pajamų koncentracija internetinėje rinkoje (žiniasklaidoje ir internetinėse platformose) yra didelė, tačiau auditorijos koncentracija tame pačiame sektoriuje yra vidutinė. Lietuvoje nėra apribojimų kryžminės žiniasklaidos priemonių nuosavybės koncentracijai. Didelės koncentracijos skaitmeninės reklamos rinkoje negalima išvengti be specialių, šiam žiniasklaidos sektoriui skirtų konkurencijos taisyklių.

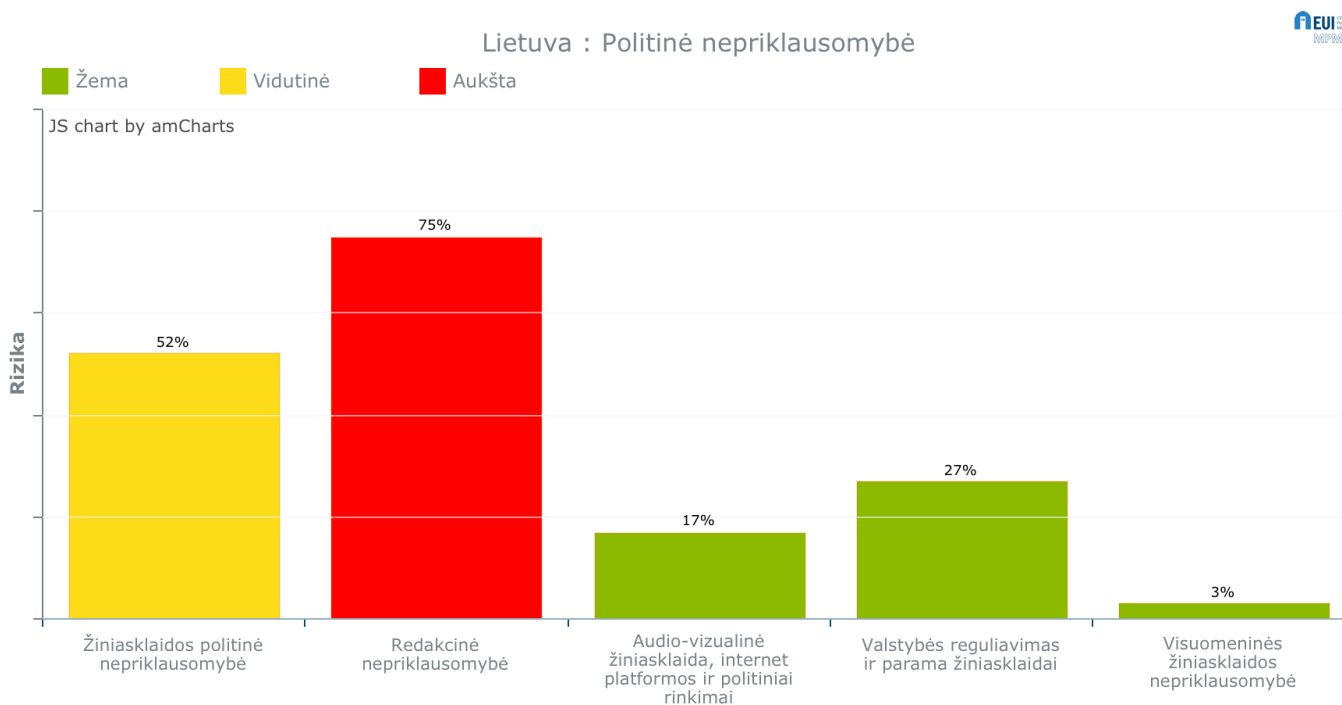
Tikėtasi, kad 2022 m. Lietuvos interneto reklamos rinka išaugs 7,4 % (Kantar, 2022). Kai kurioms interneto žiniasklaidos organizacijoms skaitmeninių naujienų turinio prenumerata suteikia papildomų pajamų. Minimalus Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo finansavimas mažai remia nacionalinę internetinę žiniasklaidą, kuri reklamos rinkoje sunkiai gali konkuruoti su pasauliniais žaidėjais (Facebook, Google, Youtube ir kt.). Lietuva 2022 m. ES direktyvą 2019/790 dėl autorių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje perkėlė į nacionalinę teisę. Iki šiol nėra duomenų apie derybas ir finansinius susitarimus Lietuvoje tarp skaitmeninių tarpininkų ir naujienų žiniasklaidos gamintojų, kad būtų atlyginama leidėjams už autorių teisių saugomo turinio naudojimą.

Lietuvos internetinė žiniasklaida atlieka viešinimo funkcijas įvairiuose kitų subjektų inicijuotuose projektuose, skelbia partnerių turinį ir aktyviai užsiima turinio rinkodara. Pirmaujantys Lietuvos

naujienu portalai netgi yra įsteigę turinio projektų žurnalistų (Delfi.lt) ir turinio rinkodaros žurnalistų (15min.lt) pareigybes, kurios nesuderinamos su nepriklausomos žurnalistikos esme. Todėl kyla rizika, kad reklaminis turinys gali būti supainiotas su žurnalistiniu turiniu. Be to, praktikoje egzistuoja tam tikras balansas tarp reklamuotojų komercinės įtakos ir auditorijos pasitikėjimo, kai dalis auditorijos nepastebi arba kritiškai neįvertina konkrečios komercinės įtakos žiniasklaidos turiniui.

3.3. Politinė nepriklausomybė (35% - Vidutinė rizika)

The Political Independence indicators assess the existence and effectiveness of regulatory and self-regulatory safeguards against political bias and political influences over news production, distribution and access. More specifically, the area seeks to evaluate the influence of the State and, more generally, of political power over the functioning of the media market and the independence of the public service media. Furthermore, the area is concerned with the existence and effectiveness of (self)regulation in ensuring editorial independence and the availability of plural political information and viewpoints, in particular during electoral periods.

Politinio nepriklausomumo srities balas išliko toks pat (35 %) kaip ir MPS2022. Trys iš penkių rodiklių priskiriami mažai rizikai, vienas – vidutinei, dar vienas – didelei rizikai.

Rodiklis **politinis žiniasklaidos nepriklausomumas** rodo vidutinį rizikos lygį (52 %). Nors egzistuoja oficialūs apribojimai disponuoti žiniasklaidos nuosavybe juridiniams asmenims, susijusiems su vyriausybe, savivaldybėmis ir politinėmis partijomis, politikai, kaip ir bet kurie kiti asmenys, vis tiek gali įsigyti ir kontroliuoti žiniasklaidos priemones tiesiogiai arba per dalyvavimą juridinių subjektų veikloje. Kai kurios Lietuvos politinės partijos daro įtaką vietinės žiniasklaidos turiniui per savo narius arba statytinius asmenis žiniasklaidos įmonių nuosavybės struktūrose (arba vadovaujančiame personale) daugelyje Lietuvos savivaldybių (Ramonaitė, Vaiginytė, 2020). Pagrindinės privačios nacionalinės žiniasklaidos organizacijos neturi tiesioginių ryšių su politine kontrole, tačiau, kaip ir privačios vietinės žiniasklaidos priemonės, veikia komercinės-politinės rizikos srityje, kuomet viešieji pirkimai ir kiti politinės kilmės finansiniai šaltiniai gali susilpninti žiniasklaidos nepriklausomybę nuo politikų.

Kaip ir ankstesniais metais, **redakcinis savarankiškumas** yra problemišiausias šios srities rodiklis, rodantis aukštą rizikos lygį (75 %). Įstatymas nenumato apsaugos priemonių, užtikrinančių savarankiškumą skiriant ir atleidžiant vyriausiuosius redaktorius, reguliavimo. Redakcinis turinys nėra nepriklausomas nuo politinės įtakos tose žiniasklaidos organizacijose, kurių nuosavybės struktūros turi ryšių su politikoje dalyvaujančiais asmenimis. Vietinės žiniasklaidos organizacijoms šiuo atžvilgiu kyla didžiausias pavojus. Žiniasklaidos pajamų iš politinių subjektų ir žiniasklaidos turinio šališkumo tyrimai rodo, kad būta gana stipraus ryšio tarp reklamai (viešinimui) skirto finansavimo ir šališko redakcinio turinio (palankaus finansavimo teikėjams) (Lašas, 2019; Juknevičiūtė ir kt., 2020).

Audiovizualinės žiniasklaidos, internetinių platformų ir rinkimų rodiklis – žemas (17 %). Visuomeninė žiniasklaida, privati masinė audiovizualinė žiniasklaida ir turinys internetinėse platformose prisideda prie politinės aprėpties įvairovės. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas (2022) nurodo, kad visuomeninė žiniasklaida rinkimų kampanijų metu suteikia laiko kandidatams į politines pareigas, laikantis lygiateisiškumo principo. Įstatymas nuo 2021 m. draudžia politinę reklamą visuomeninės žiniasklaidos kanaluose. Dauguma privačių žiniasklaidos organizacijų sudaro vienodas sąlygas visoms politinėms jėgoms rinkimų kampanijų metu supažindinti auditoriją su įvairiomis politinėmis pažiūromis. Tačiau kitos privačios žiniasklaidos priemonės tam tikrų politikų atžvilgiu yra selektyvios, deklaruodamos tai kaip pavienius atvejus. Privačiuose žiniasklaidos kanaluose ir internetinėse platformose užsakyta politinė reklama gali suteikti finansiškai pajėgesnių politinių grupių pranašumą.

Valstybinio išteklių reguliavimo ir paramos žiniasklaidos sektoriui rodiklis parodė mažą riziką (27 %). Tiesioginės ir netiesioginės valstybės subsidijos žiniasklaidos priemonėms paskirstomos sąžiningai ir skaidriai. Tiesiogines subsidijas žiniasklaidos organizacijoms Lietuvoje administruoja Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, kurio dalininkų struktūra garantuoja nepriklausomumą nuo valdžios institucijų. Pagrindinė netiesioginė subsidija – parduoto spausdintinės ir elektroninės žiniasklaidos turinio atleidimas nuo PVM. Tačiau valstybės reklamos paskirstymas žiniasklaidos organizacijoms ne visada yra sąžiningas ir skaidrus. Neaiškios valstybės viešinimo pinigų paskirstymo per komunikacijos agentūras žiniasklaidos priemonėms programos sudaro sąlygas korupcijai (Aušra, 2019). Skaidrumo trūko ir skiriant viešąsias lėšas visuomenei informuoti apie COVID-19 pandemiją (Jačiauskas, 2020; Lrt.lt, 2021).

Visuomeninio transliuotojo nepriklausomumo rodiklis išliko tame pačiame lygyje ir kėlė mažiausią riziką (3 %) politinio nepriklausomumo srityje. Nuo 2015 m. LRT finansavimas buvo susijęs su valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamomis (fiksuoja pajamų mokesčio ir akcizų procentine dalimi). Tai leido LRT įgyti finansinę nepriklausomybę nuo Vyriausybės ir Parlamento, padidinti finansavimą ir efektyviau vykdyti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatyme (2022) nustatytus įsipareigojimus. Lietuvos Konstitucinis Teismas 2020 m. patvirtino, kad LRT finansavimo modelis garantuoja nepriklausomumą nuo politinės valdžios. Visuomeninio transliuotojo valdymo nepriklausomumą formaliai garantuoja visuomeninio transliuotojo tarybos formavimo tvarka. LRT tarybą sudaro 4 prezidento delegatai, 4 parlamento atstovai (2 valdančiosios koalicijos ir 2 opozicijos) ir 4 nevyriausybinų organizacijų atstovai. LRT tarybos narių kadencijos laikas nesutampa su politinių institucijų darbo ciklais.

Žvilgsnis į skaitmeninės aplinkos situaciją

Politinio nepriklausomumo sritis skaitmeninėje erdvėje vertinama maža rizika (32 %).

Kai kurie politiniai veikėjai ar jų giminaičiai tiesiogiai valdo tam tikras vietines internetines svetaines. Nors nacionalinės interneto svetainės nėra tiesiogiai susijusios su politine kontrole, dėl politinio finansavimo šaltinių (pvz. viešųjų pirkimų) įtakos joms kyla komercinė ir politinė rizika, galinti pakenkti jų nepriklausomumui nuo politikų.

Tai, kad rinkimų kampanijoms nėra specialių politinės reklamos internetinėje žiniasklaidoje taisyklių, reiškia, kad joms taikomi tokie patys standartai kaip ir kitoms žiniasklaidos rūšims, užtikrinant lygias galimybes ir politinės reklamos skaidrumą. Šiuo tikslu Vyriausioji rinkimų komisija paskelbė politinės reklamos sklaidos internetinėse platformose gaires, kuriose reikalaujama, kad politinė reklama būtų aiškiai pažymėta (VRK, 2018). Kampanijos dalyviai privalo viešai atskleisti išlaidas, patirtas per jų rinkimų kampanijas, įskaitant reklamą internetinėse platformose. Vis dėlto, Vyriausioji rinkimų komisija

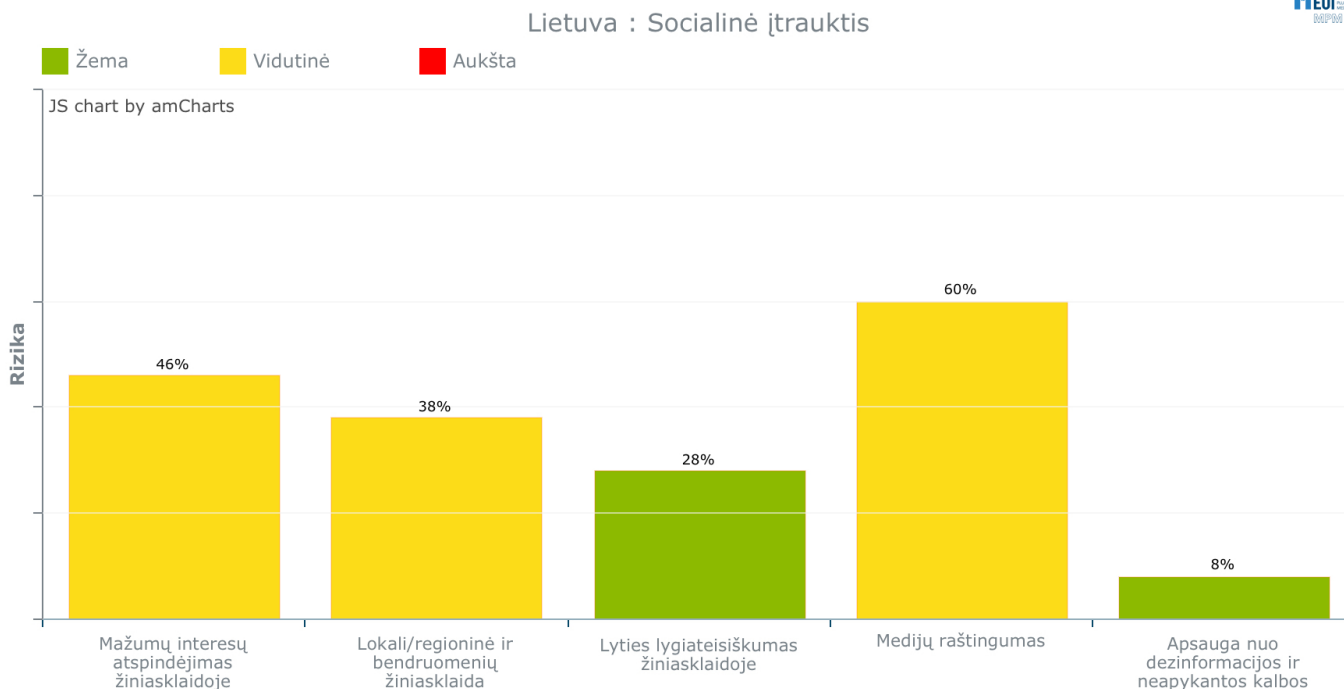
pripažino, kad gali nepavykti susekti visų tokių išlaidų (Delfi.lt, 2020).

Pagal Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymą (2021) LRT internetinei svetainei iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos yra aiškiai nurodytos atskiroje programoje. Pastaraisiais metais didėjant LRT finansavimui, interneto svetainė buvo pakankamai finansuojama, o tai leido efektyviau konkuruoti dėl auditorijos dėmesio internetinės žiniasklaidos rinkoje. Nuo 2019 m. liepos mėn. LRT naujienų portalas nedalyvauja reklamos rinkoje, o šis žingsnis paskatino konkurenciją internetinių naujienų arenoje, neiškraipydamas reklamos internete rinkos.

LRT aktyvumas kovoje dėl auditorijos 2020 m. paskatino komercinės internetinės žiniasklaidos atstovus Europos Komisijai apskųsti LRT finansavimo tvarką. Tačiau 2022 m. Europos Komisija skundą atmetė. Atmetus skundą, komercinės žiniasklaidos atstovai pateikė ieškinį ES Bendrajam Teismui (LRT, 2022).

3.4. Socialinė įtrauktis (36% - Vidutinė rizika)

[NOTA_3599][NOTA_3601]

Padėtis socialinės įtraukties srityje išlieka stabili, palyginti su MSP2022, o vidutinės rizikos grupėje rizikos lygis yra 36 %. Toks rezultatas patvirtina nuo MSP2021 stebėtą rizikos lygio sumažėjimą (43 % vidutinės rizikos grupėje). Šiais metais pagrindiniai rodikliai, prisidedantys prie rizikos lygio mažėjimo, yra **mažumų atstovavimas žiniasklaidoje** (rizikos lygis 46 %, pernai 50 %), **vietos / regioninė ir bendruomeninė žiniasklaida** (38 %, pernai 56 %), taip pat **apsauga nuo dezinformacijos ir neapykantos kurstymo** (8 %, pernai 17 %).

2022 m. mažesnį rizikos lygį rodikliuose **mažumų atstovavimas žiniasklaidoje** ir **vietos / regioninė bei bendruomeninė žiniasklaida** lėmė pagerėjusios finansavimo sąlygos ir valstybės parama regioninei bei bendruomeninei žiniasklaidai per įvairius projektus, orientuotus į pastangas kovoti su dezinformacija. 2022 m. Kultūros ministerija, atsakinga už žiniasklaidos politiką Lietuvoje, pristatė žiniasklaidos rėmimo modelio reformą, į kurią įtraukta nauja viešoji įstaiga – Medijų rėmimo fondas, kuris turėtų būti įsteigtas nuo 2023 m. gegužės mėn. ir pakeistų esamą Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą. Naujoji žiniasklaidos bendro reguliavimo institucija projektiniu pagrindu rems žiniasklaidos priemones ir žurnalistus, taip pat skirs stipendijas, atliks tyrimus ir kitas visuomenės informavimo politikos įgyvendinimo funkcijas. Naujojoje finansavimo programoje numatyta parama regioninei ir vietos žiniasklaidai, etninių mažumų žiniasklaidai, taip pat medijų raštingumo iniciatyvoms. Tačiau tebeišlieka pavojus regioninės žiniasklaidos laisvei ne tik dėl ilgalaikės priklausomybės nuo politinės ir verslo įtakos, bet ir dėl skaitmenizacijos sukeltų kliūčių bei su tuo susijusių iššūkių profesionalams, tokių kaip kartų kaita ir žurnalistų trūkumas. Be to, nėra nei su žiniasklaida, nei su mažumomis susijusių teisinių mechanizmų, užtikrinančių lygias galimybes vietinėms ir (arba) regioninėms bendruomenėms ar tautinių mažumų grupėms pasiekti žiniasklaidą. Reikalavimai tenkinti tautinių mažumų poreikius yra išvardyti bendra tvarka, išskyrus visuomeninę žiniasklaidą, LRT įstatymą. Pavyzdžiui, pagrindinis žiniasklaidos įstatymas (Visuomenės informavimo įstatymo 34 str. 2 punktas)^[15] numato, kad radijo ir televizijos programos, transliuojamos užsienio kalbomis, turi būti išverstos į lietuvių kalbą arba rodomos su lietuviškais subtitrais, išskyrus transliuotojo Lietuvos tautinėms mažumoms sukurtas programas. Atsižvelgiant į transliacijos teritorijoje gyvenančių tautinių mažumų poreikius, licencijos sąlygose gali būti nurodyta programų tautinių mažumų kalbomis santykinė dalis. LRT įstatymas

(Nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 str. 9 punktas) nurodo, kad LRT savo interneto svetainėje teikia tautinėms mažumoms skirtas radijo ir televizijos programas bei turinį, suteikiančius galimybę skleisti mažumų kultūrą. Kitoms žiniasklaidos rūšims tokia politika netaikoma^[NOTA_2696]. Nacionalinis transliuotojas LRT išvystė savo strategines įvairovės ir įtraukties gaires, atliepiančias tautinių mažumų, žmonių su negalia, regiono gyventojų teises į informaciją. Nors tam tikras naujienų turinys yra prieinamas visuomeninės žiniasklaidos ir komerciniuose kanaluose, reikia daug labiau strategiškai sutelktų ir bendrų pastangų siekiant išsiaiškinti ir spręsti Lietuvos etninių mažumų informacijos ir švietimo poreikių sudėtingumą.

Lietuva yra tarp šalių su didžiausiu moterų, užimančių aukščiausias vadovavimo pozicijas žiniasklaidos priemonėse, skaičiumi, todėl **lyčių lygybės žiniasklaidoje** rodiklis rodo mažą riziką (28 %). Nors nėra aiškios su žiniasklaida susijusios lyčių lygybės politikos, visuomeninės žiniasklaidos gairėse reikalaujama vienodo lyčių reprezentavimo jos programose. Pasaulio Ekonomikos Forumo paskelbtoje „Global Gender Gap 2022“ ataskaitoje Lietuva yra 11-oje vietoje, o tai taip pat rodo teigiamus pokyčius užtikrinant lyčių pusiausvyrą.

Šiais metais **medijų raštingumas** rodo 60 % riziką vidutinės rizikos grupėje. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir veiklos koordinavimo trūkumas yra pagrindinė problema, neleidžianti keisti šio rezultato į optimistiškesnę pusę. Lietuvoje yra labai daug veikėjų (politikos formuotojų, NVO, viešųjų institucijų), tačiau jie akcentuoja skirtingas medijų raštingumo skatinimo ir plėtros kryptis. Labai dažnai šios programos dubliuoja viena kitą. Medijų raštingumas laikomas „minkšta“ gebėjimų forma, reikalinga atsparumui ugdyti (DIGIRES, 2022)^[NOTA_2697]. Augantis neapibrėžtumas, sukeltas pasikeitusios geopolitinės padėties regione dėl Rusijos agresijos ir karo Ukrainoje, išryškino visapusiško požiūrio į medijų raštingumą skatinimo ir plėtros poreikį. Būtina institucinė ir struktūrinė medijų raštingumo ir skaitmeninių įgūdžių integracija visais lygiais, pradedant švietimu, kultūra, bibliotekų veikla ir kt.

Apsaugos nuo dezinformacijos ir neapykantą kurstančių kalbų rodiklio rizikos lygis sumažėjo nuo 35 % 2021 m. ir 17 % 2022 m. iki 8 % šiais metais dėl pristatytų sisteminių intervencijų: 2022 m. gruodžio mėn. šalies Parlamentas patvirtino naują krizių valdymo sistemą su Nacionaliniu krizių valdymo centru, kuris bus atsakingas už grėsmių, krizių ir ekstremalių situacijų koordinavimą, konsultavimą ir stebėjimą, įskaitant dezinformaciją ir propagandą. Nors nacionalinės valdžios institucijos ėmėsi veiksmingų kovos su dezinformacija priemonių, visuomenės atsparumo lygis vis dar ribotas (tik 10–20 % gyventojų tikrina internetinės informacijos šaltinius). Praktiškai buvo įgyvendintos veiksmingesnės kovos su neapykantos kurstymu šalyje iniciatyvos, įskaitant tarpinstitucinį bendradarbiavimą, visuomenės informavimo ir švietimo kampanijas, žiniasklaidos stebėseną ir medijų informuotumo didinimo veiklas. Apie neapykantos nusikaltimus ir neapykantos kurstymo atvejus galima nesunkiai pranešti – yra keletas viešųjų institucijų ir NVO sukurtų internetinių platformų, kuriose žmonės, tapę neapykantos nusikaltimo / neapykantos kurstymo aukomis ar liudininkais, gali lengvai apie tai pranešti NVO arba policijai ir gauti pagalbą. Visuomenės apklausos taip pat rodo, kad šiuo klausimu didėja valstybės institucijų, NVO ir viešojo sektoriaus bei plačiosios visuomenės susirūpinimas.

Žvilgsnis į skaitmeninės aplinkos situaciją

Pagrindiniai rodikliai, matuojantys skaitmenines rizikas socialinės įtraukties srityje yra **medijų raštingumas** bei **apsauga nuo dezinformacijos ir neapykantos kurstymo**. Didėjant informacijos srauto greičiui, buvo imtasi įvairių iniciatyvų, skirtų kovai su dezinformacija, pasitelkiant žiniasklaidos remiamus projektus (pvz., faktų tikrinimo, demaskavimo, išankstinio demaskavimo, toksiškų pasakojimų stebėjimo ir kt.), šviečiamųjų intervencijų, skirtų įvairioms socialinėms grupėms, taip pat mokslinių tyrimų ir politikos studijų, siekiant nustatyti rizikas ir sprendimus. Nors didėja susirūpinimas dėl skaitmeninių pavojų, ypač susijusių su dezinformacija ir neapykantą kurstančia kalba, ir imamasi daugiau veiksmų siekiant didesnio visuomenės informavimo bei švietimo, trūksta koordinuotos ir veiksmingos nacionalinės politikos, kuria būtų siekiama sisteminių pokyčių. Trūksta strategiškai suformuluotos nacionalinės politikos programos, kuri būtų orientuota į skaitmeninių medijų ugdymo plano kūrimą, suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimą ir profesionalios žiniasklaidos bei žurnalistikos rėmimą.

Kaip rodo Eurostat duomenys, beveik pusė šalies gyventojų (49 %) turi bent jau pagrindinius arba aukštesnius nei pagrindinius skaitmeninius įgūdžius, o tai rodo didelį rizikos lygį. DIGIRES (2022) atliktas tyrimas rodo, kad Lietuvoje yra nemažai faktų tikrinimo iniciatyvų, kurias propaguoja tiek profesionalūs žurnalistai, tiek pilietinės visuomenės organizacijos, tačiau tik nedidelė auditorijos dalis apie tai žino ir gauna naudos iš šios veiklos.

4. Išvados

Medijų pliuralizmo stebėseną (MPS2023) atskleidžia kai kurias išliekančias tendencijas Lietuvos medijų aplinkoje.

Keletas rodiklių rinkos pliuralizmo ir politinio nepriklausomumo srityse rodo ypač aukštus rezultatus, atskleidžiančius ilgalaikes rizikas, pvz., žiniasklaidos koncentraciją (**žiniasklaidos teikėjų įvairovė** siekia 97 %, o **skaitmeninės rinkos įvairovė** – 82 %) ir politinį / verslo paralelizmą (**komerčinė ir savininko įtaka redakciniam turiniui** – 78 %), o tai neigiamai veikia **redakcijos savarankiškumą** (75 %).

Nebuvo jokių pokyčių žiniasklaidos politikoje ir teisės aktuose, siekiant nustatyti žiniasklaidos veiklos skaidrumo kriterijus, atsižvelgiant į skirtingą jos priklausomumą (nuo finansavimo, politinės / verslo įtakos), normalizuoti žiniasklaidos koncentraciją, skatinti skaitmeninį pajėgumą ir medijų ugdymą kaip institucionalizuotą programą. Šios problemos buvo nustatytos kaip ilgalaikio pobūdžio problemos.

Teisinių pagrindų apsauga

Lietuva turi palankią aplinką pagrindinės apsaugos klausimu. Tiesą sakant, buvo stebimas situacijos pagerėjimas, lyginant su praėjusiais metais (rizika sumažėjo nuo 29 % iki 17 %). Tačiau pažymėtina, kad šį pagerėjimą lėmė ne valstybės institucijų ar žiniasklaidos organizacijų veiksmai. Priešingai, nepaisant jų trūkumo, didžioji dalis pokyčių gali būti siejami su padidėjusiu ryšiu ir sumažėjusia poliarizacija po COVID-19 pandemijos.

Keletas rekomendacijų, kurias galima įvykdyti remiantis antriniais didelės rizikos rodikliais:

- **Pranešėjų apsaugos** įstatymai turi būti sugriežtinti, ypač tais atvejais, kai kalbama apie didelio atgarsio ar politiškai jautrią informaciją. Tai apima priemonių, kurios atitinka pasaulinius standartus ir gaires, įvedimą ^[16].
- Lietuva turėtų apsvarstyti galimybę įvesti **anti-SLAPP** (Strateginiai ieškiniai prieš visuomenės dalyvavimą) teisės aktą – teisinę priemonę, apsaugančią piliečius nuo bylinėjimosi už pasisakymus viešojo intereso klausimais. Tai taip pat apsaugotų žurnalistus nuo lengvabūdiškų ieškinių, kuriais siekiama juos įbauginti ir neleisti pranešti apie jautrius dalykus.
- Turi būti sukurta didesnė **laisvai samdomų darbuotojų socialinė apsauga**. Laisvai samdomi darbuotojai dažnai yra nepakankamai atstovaujami žiniasklaidos industrijoje ir profesinėse organizacijose, todėl jie yra labiau pažeidžiami. Tai galėtų apimti nedarbo draudimo, sveikatos draudimo ir kitų pagrindinių paslaugų teikimą. Taip pat daugiau valstybės paramos reikia profesionalioms organizacijoms, kurios teikia konsultacijas, mokymus ir teisinį atstovavimą žurnalistams.

Rinkos pliuralizmas

Rinkos pliuralizmo sričiai būdingos kelios kritinės tendencijos, į kurias būtina nedelsiant reaguoti. Rinkos pliuralizmas kelia daugybę ilgalaikių pavojų. Kartu tikimasi, kad 2023 m. pradėjus veikti Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinei sistemai (VIRSIS) bus galima padidinti skaidrumą žiniasklaidos nuosavybės ir finansų srityse. Tai padidins žiniasklaidos nuosavybės skaidrumą ir sukurs aplinką, kurioje žiniasklaidos nuosavybės teisę bus lengviau sekti ir stebėti.

Rekomendacijos, į kurias reikia atsižvelgti vyriausybei ir politikos formuotojams:

- Turi būti vykdoma tinkama politika, skatinanti **žiniasklaidos nuosavybės įvairinimą**, teikiant dotacijas

nepriklausomoms žiniasklaidos priemonėms ir bendruomeninei žiniasklaidai, taip pat internete veikiantiems žiniasklaidos startuoliams.

- Formuojant politiką turi būti skatinamos investicijos į **naujoviškus tyrimus, duomenų rinkimą ir analizę**, siekiant geriau suprasti skaitmeninės transformacijos pasekmių žiniasklaidos sektoriui dinamiką bei jos poveikį žiniasklaidos pliuralizmui ir įvairovei.
- Žiniasklaidos sistemos gyvybingumas turi būti stiprinamas didinant **tiesiogines subsidijas** privačiai žiniasklaidai, nepažeidžiant jos nepriklausomumo.
- Būtinai **visuomeninio transliuotojo vaidmens** internetinėje naujienų žiniasklaidos rinkoje stiprinimas, kadangi jis gali turėti įtakos auditorijos koncentracijai ir skatinti turinio įvairovę.
- Siekiant užkirsti kelią žiniasklaidos nuosavybės koncentracijai, turi būti parengti **specialūs žiniasklaidos industrijai** skirti reglamentai ir priemonės.

Politinis nepriklausomumas

Nacionalinė žiniasklaida yra labiau politiškai nepriklausoma nei vietos žiniasklaida. Tikimybė, kad nacionalinės žiniasklaidos priemonės būtų paveiktos vietos valdžios struktūrų, yra daug mažesnė, kadangi jos nepriklauso nuo vietinių reklamos biudžetų. Vietinė žiniasklaida linkusi savo pranešimuose būti šališkesnė nei nacionalinė žiniasklaida, tačiau nacionalinė žiniasklaida yra priklausoma nuo viešinimo paslaugoms skiriamų biudžetų, kuriuos skiria valstybės institucijos. Įstatymai nenumato valstybės institucijų reklamos žiniasklaidoje taisyklių. Valstybės institucijos, organizuodamos konkursus reklamos pirkimui žiniasklaidoje, reikalavimus reklamai nustato savo atskiruose sprendimuose. Gyvybiškai svarbu panaikinti korupcinę komercinės žiniasklaidos priklausomybę nuo politikų ir nustatyti politiką bei taisykles.

Pateikiamos rekomendacijos, kaip pašalinti išteklių paskirstymo skaidrumo spragas:

- Turi būti nustatytos skaidrios valstybės ir savivaldybių viešinimo finansavimo taisyklės. Jos turi būti rengiamos, pavyzdžiui, nurodant viešinimo finansavimo išteklius, skiriamus nepriklausomo žurnalistinio turinio kūrimui, o ne politinei reklamai.
- Žurnalistų organizacijoms rekomenduojama sukurti redakcinės nepriklausomybės apsaugos priemones. Vienas iš būdų tai padaryti – steigti žiniasklaidos įmonių redakcines tarybas. Šios tarybos padėtų palengvinti susitarimus tarp savininkų ir aukščiausio lygio vadovų bei redaktorių, apsaugant redakcinę nepriklausomybę.

Socialinė įtrauktis

Nebuvo užregistruota jokių pakeitimų, susijusių su medijų raštingumo pavertimu visos visuomenės programa. Auga radikalesnio poslinkio nuo „medijų raštingumo“ prie „skaitmeninių medijų ugdymo“ poreikis. Skaitmeninių infrastruktūrų supratimas yra būtinas norint atsispirti ir kovoti su dezinformacija, konfliktų kurstymu ir kt., todėl skaitmeninių medijų raštingumas turi būti matomas ne kaip skydas, apsaugantis piliečius (reaktyvus požiūris) nuo informacijos sutrikimų. Lietuvoje yra daug aukštos kvalifikacijos veikėjų (suinteresuotųjų šalių akademinėje bendruomenėje, bibliotekose, faktų tikrinimo organizacijose, nacionalinio saugumo ir kibernetinio saugumo padaliniuose, pilietinio ugdymo projektuose ir kt.), dalyvaujančių trumpalaikėse medijų edukacijose ir pilietinio atsparumo akcijose.

Bendruomeninės žiniasklaidos stiprinimas regionuose kelia nuolatinį susirūpinimą. Lietuva neturi teisiškai

pripažintų mažumų grupių. Visuomeninis transliuotojas ir komercinė žiniasklaida orientuojasi į didžiausias mažumų grupes (lenkų, rusų, ukrainiečių), o mažesnės mažumų grupės lieka nepakankamai aptarnautos. Nors tam tikros rūšies naujienų turinys yra prieinamas, tikimasi daug labiau strategiškai orientuotų ir bendradarbiavimu pagrįstų pastangų, kad būtų patenkinti sudėtingi mažumų informacijos ir (arba) edukacijos poreikiai. Nebuvo imtasi jokių konkrečių veiksmų, kad būtų užtikrintas skaidrumas ar saugūs aktyvios finansinės paramos regioninei žiniasklaidai mechanizmai. Rekomenduotina, kad šiuos klausimus bendrai spręstų suinteresuotųjų šalių grupės ir Kultūros ministerija, imdamosi teisėkūros veiksmų, kad būtų užtikrintos tvirtos įvairių tipų (mažumų, bendruomenės, regioninės) žiniasklaidos paramos programos.

Pateikiamos rekomendacijos, kaip didinti žiniasklaidos socialinę įtrauktį:

- Formuojant politiką turi būti plėtojamas **strateginės krypties ir veiksmų koordinavimas**, kad būtų pasiektas esminis poveikis medijų raštingumo ir skaitmeninių kompetencijų ugdymo srityse.
- Medijų raštingumo politikoje, kuria siekiama plėtoti skaitmenines kompetencijas, reikia daugiau dėmesio skirti daugiaraštiškumui, siekiant pagerinti skaitmeninius įgūdžius ir atsparumą internete. Be to, informacijos patikrinimo turėtų būti mokoma įvairiais lygiais (bendrojo lavinimo mokyklose ir universitetuose), jis turėtų būti integruotas į formalųjį ir neformalųjį švietimą, susiejant tai su skirtingais mokymo dalykais ir visa mokymo programa.
- Reikalingos **visuomenės informavimo kampanijos** siekiant skatinti skaitmeninių medijų raštingumą ir skleisti poveikio vertinimo išvadas platesnei auditorijai.
- Reikalingas didesnis dėmesys **pažeidžiamoms ir mažumų grupėms**. Būtina plėtoti ir remti iniciatyvas (skaitmeninės prieigos, dalijimosi turiniu, medijų raštingumo), kad būtų skatinamas nepriklausomos žiniasklaidos veikimas mažumų srityse. Žiniasklaidos priemonės turi būti skatinamos didinti savo turinio įvairovę kuriant turinį, atspindintį unikalias pažeidžiamų grupių perspektyvas ir suteikiant platformas mažumų balsams.

Trumpai tariant, reikalinga visapusiška nacionalinės politikos sistema, siekiant paremti ir palaikyti profesionalią žiniasklaidą ir kokybišką žurnalistiką, padidinti žiniasklaidos organizacijų, pilietinės visuomenės organizacijų ir plačiosios visuomenės bendradarbiavimą bei tinklų kūrimą, kad būtų užtikrintos piliečių teisės į patikrintą informaciją, o taip pat kovoti su dezinformacija, neapykantą kurstančia kalba, ksenofobija, rasizmu ir kitomis hibridinėmis grėsmėmis.

5. Pastabos

- [1] (Statistics Lithuania: <https://osp.stat.gov.lt/en/lietuvos-gyventojai-2022/salies-gyventojai/gyventojuskaicius-ir-sudetis>).
- [2] Statistics Lithuania: <https://osp.stat.gov.lt/en/lietuvos-gyventojai-2022/salies-gyventojai/gyventojuskaicius-ir-sudetis>
- [3] (Statistics Lithuania: <https://osp.stat.gov.lt/en/lietuvos-gyventojai-2022/salies-gyventojai/gyventojuskaicius-ir-sudetis>)
- [4] World Press Freedom Index ranking (RSF, 2022), <https://rsf.org/en/index>.
- [5] Eurostat (2022). Digital economy and society statistics - households and individuals. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics__households_and_individuals#Use_of_internet.
- [6] Lessenski, M. (2022). How It Started, How It is Going: Media Literacy Index 2022. European Policies Initiative. Open Society Institute. https://osis.bg/wpcontent/uploads/2022/10/HowItStarted_MediaLiteracyIndex2022_ENG_.pdf.
- [7] DIGIRES: Multisectoral and Multistakeholder Foresights Towards Resilient Digital Citizenship in Lithuania (State-of-the-art: A report on current issues, methodologies, and needs in anti-disinformation actions in a small state, <https://digires.lt/en/testttt>).
- [8] Eurobarometer (2022a). Standard Eurobarometer 96 – Winter 2021-22. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>.
- [9] EIU (2022). Democracy Index 2021: The China challenge. The Economist Intelligence Unit. <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf>.
- [10] DIGIRES: Multisectoral and Multistakeholder Foresights Towards Resilient Digital Citizenship in Lithuania (State-of-the-art: A report on current issues, methodologies, and needs in anti-disinformation actions in a small state, <https://digires.lt/en/testttt>).
- [11] Gitanas Nausėda: Resolve of the Lithuanian people to support Ukraine is unprecedented: <https://www.lrp.lt/en/media-center/news/gitanas-nauseda-resolve-of-the-lithuanian-people-to-supportukraine-is-unprecedented/39732>
- [12] Gitanas Nausėda: Resolve of the Lithuanian people to support Ukraine is unprecedented: <https://www.lrp.lt/en/media-center/news/gitanas-nauseda-resolve-of-the-lithuanian-people-to-supportukraine-is-unprecedented/39732>
- [13] DIGIRES (2022). Multisectoral and Multistakeholder Foresights Towards Resilient Digital Citizenship in Lithuania. State-of-the-art report. Available at: <https://digires.lt/en/testttt/>
- [14] Republic of Lithuania Law on the Lithuanian National Radio and Television (1996/2021). Available at: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/GmufPYmBqB>
- [15] Republic of Lithuania Law on the Provision of Information to the Public (1996/2022). Available at: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asr>
- [16] Transparency International Anti-Corruption Helpdesk Answer: Whistleblower protection at the United Nations, <https://knowledgehub.transparency.org>.

6. Šaltiniai

- Ainius Lašas, Vaida Juknevičiūtė (2019) Korupcijos skandalai kaip sisteminių pokyčių variklis: „MG Baltic“ atvejo analizė. Politologija, Vol. 93, 8-35, <https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/12774/11518>.
- DIGIRES (2022). Multisectoral and Multistakeholder Foresights Towards Resilient Digital Citizenship in Lithuania. State-of-the-art report. Available at: <https://digires.lt/en/testtt/>
- EIU (2022) Democracy Index 2021: The China challenge. The Economist Intelligence Unit. <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf>
- Eurobarometer (2022). Standard Eurobarometer 96 – Winter 2021-22. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>
- Eurostat (2022) Digital economy and society statistics - households and individuals. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals#Use_of_internet
- Gitanas Nausėda: Resolve of the Lithuanian people to support Ukraine is unprecedented: <https://www.lrp.lt/en/media-center/news/gitanas-nauseda-resolve-of-the-lithuanian-people-to-supportukraine-is-unprecedented/39732>
- Ministry of Culture of the Republic of Lithuania (2022) Reform of the model for supporting the media: more funds, flexibility and independence: <https://lrkm.lrv.lt/en/news/reform-of-the-model-for-supportingthe-media-more-funds-flexibility-and-independence>
- Ragne Kõuts-Klemm, Anda Rožukalne & Deimantas Jastramskis (2022) Resilience of national media systems: Baltic media in the global network environment, Journal of Baltic Studies, 53:4, 543-564, DOI: [10.1080/01629778.2022.2103162](https://doi.org/10.1080/01629778.2022.2103162).
- Reporters without borders (2022) World Press Freedom Index ranking. <https://rsf.org/en/index>.
- Republic of Lithuania Law on the Lithuanian National Radio and Television (1996/2021). Available at: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/GmufPYmBqB>
- Republic of Lithuania Law on the Provision of Information to the Public (1996/2022). Available at: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asr>
- The Office of the Equal Opportunities Ombudsperson and The Office of the Inspector of Journalist Ethics (2021). Independent Ombudspersons' Review on Institutional Response to Hate Speech. Available on: <https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2021/04/independent-review-on-hate-speech2021.pdf>

PRIEDAS I. ŠALIES ATSTOVAI

Vardas	Pavardė	Pareigos	Institucija	MPM2023 CT Vadovas
<i>Auksė</i>	<i>Balčytienė</i>	<i>Vadovė</i>	<i>Vytauto Didžiojo universitetas</i>	X
<i>Deimantas</i>	<i>Jastramskis</i>	<i>Darbo grupės narys</i>	<i>Vilniaus universitetas</i>	
<i>Kristina</i>	<i>Juraitė</i>	<i>Darbo grupės narė</i>	<i>Vytauto Didžiojo universitetas</i>	
<i>Ignas</i>	<i>Kalpokas</i>	<i>Darbo grupės narys</i>	<i>Vytauto Didžiojo universitetas</i>	

PRIEDAS II. EKSPERTŲ GRUPĖ

Ekspertų grupę sudaro pripažinti ir patyrę specialistai, kurių vaidmuo buvo peržiūrėti darbo grupės parengtus atsakymus į 16 klausimų iš 200, esančių MPM2023 metodikoje. Siekiant užtikrinti galutinių MPM rezultatų tikslumą ir maksimalų objektyvumą, buvo atsižvelgta į ekspertų nuomonę. Tačiau svarbu pabrėžti, kad galutinė šalies ataskaita nebūtinai atspindi atskirus dalyvavusių ekspertų požiūrius. Čia pateikiama nacionalinės darbo grupės, kuri atliko duomenų rinkimą ir parengė ataskaitą, nuomonė.

Vardas	Pavardė	Pareigos	Institucija
<i>Deividas</i>	<i>Velkas</i>	<i>Atstovauja medijas reguliuojančią instituciją</i>	<i>LR Kultūros ministerija</i>
<i>Irmina</i>	<i>Matonytė</i>	<i>Profesorė, tyrėja</i>	<i>Lietuvos karo akademija</i>
<i>Vaiva</i>	<i>Radikaitė-Žukienė</i>	<i>Pirmininkė, atstovauja medijų transliuotoją</i>	<i>Lietuvos kabelinių TV asociacija</i>
<i>Audronė</i>	<i>Nugaraitė</i>	<i>Pirmininko pavaduotoja</i>	<i>Lietuvos žurnalistų sąjunga</i>
<i>Andrius</i>	<i>Vaišnys</i>	<i>Profesorius, tyrėjas</i>	<i>Vilniaus universitetas</i>

Tyrimo ataskaita
Leidiny -
Birželis 2023

Publications Office
of the European Union

